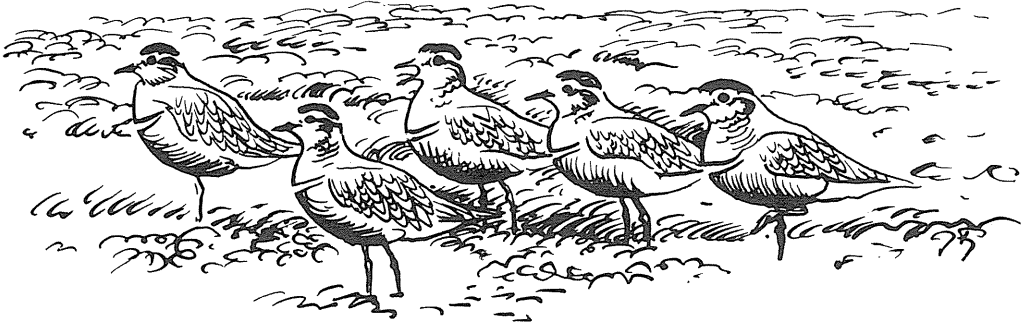

Pomeransfluglens *Eudromias morinellus* træk og forekomst i Danmark

EGON ØSTERGAARD

(With an English summary: Migration of the Dotterel *Eudromias morinellus* and its occurrence in Denmark)

Meddelelse nr. 9 fra Rapportgruppen

INDLEDNING

I 1978 blev et sted i Vestjylland iagttaget 152 Pomeransfugle på en nyspiret mark. Denne usædvanlige iagttagelse blev igangsætter for yderligere undersøgelser af denne fugls forekomst i Danmark. En videre tilskyndelse var det, da fuglene var at se på den samme mark i 1979, 1980 og 1981. En ny stor rasteplass var således opdaget. Dette sammenholdt med opdagelsen af en rasteplass i Sønderjylland i 1976 (Feltornitologen 1977 nr. 4) gav en formodning om, at Pomeransfuglen trækker gennem Danmark i et langt større antal end før antaget. For bedre at kunne indplacere rasteplassernes geografiske betydning for arten, måtte artens trækruiter klarlægges. Ligeledes ønskedes en vurdering af rasteplassernes størrelse i international sammenhæng.

Jeg håber hermed at kunne øge opmærksomheden på Pomeransfluglens forekomst i Danmark.

MATERIALE

Det er begrænset, hvor mange data der kan hentes i den danske faglitteratur. Oplysninger

om trækforhold gives specielt af Sterbetz (1966, 1971). Ligeledes er en del oplysninger hentet fra Glutz von Blotzheim & al. (1975).

For at bøde på det sparsomt publicerede materiale for Danmark blev en række foreninger og institutioner kontaktet angående arkivmateriale. Ligeledes blev oplysninger om danske iagttagelser efterlyst (FO. 1979 nr. 1).

Følgende foreninger/institutioner har været kontaktet: Dansk Ornitologisk Forening; Vadefuglegruppen (Hans Meltofte), Rapportgruppen (Uffe Gjøøl Sørensen), Sønderjyllands amt (Jesper Madsen & Martin Iversen), Biologisk Forening for Nordvestjylland, Nordjysk Ornitologisk Kartotek (Uffe Gjøøl Sørensen). Zoologisk Museum (Jon Fjeldså). Endvidere har følgende enkeltpersoner bidraget med oplysninger: Jens Ballegård, Thomas Beck, J. Hedegård Christensen, Esben Donnerborg, Erik Enevoldsen, Vivi Foldager, Jørgen Hansen, Christian Hjorth, Bjarne Holm og Svend Åge Jensen.

Alle de her nævnte foreninger/institutioner og enkeltpersoner takkes hermed på det varmeste. En speciel tak til Niels Eriksen for gennemlæsning af manuskriptet og for udarbejdelsen af det engelske resumé.

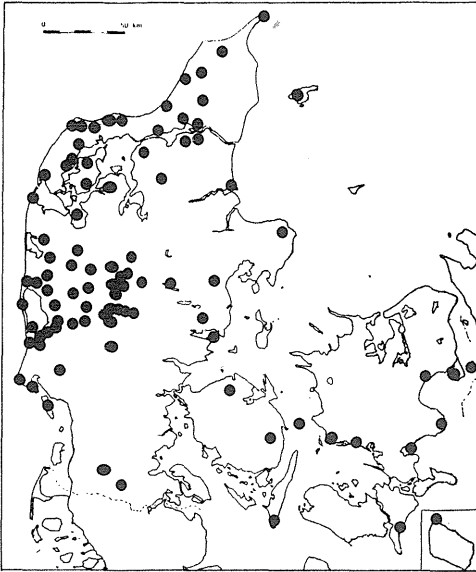

Fig. 1. Geografisk fordeling af registrerede Pomeransfugle i perioden 1870-1980. *Geographical distribution of registered Dotterels in the period 1870-1980.*

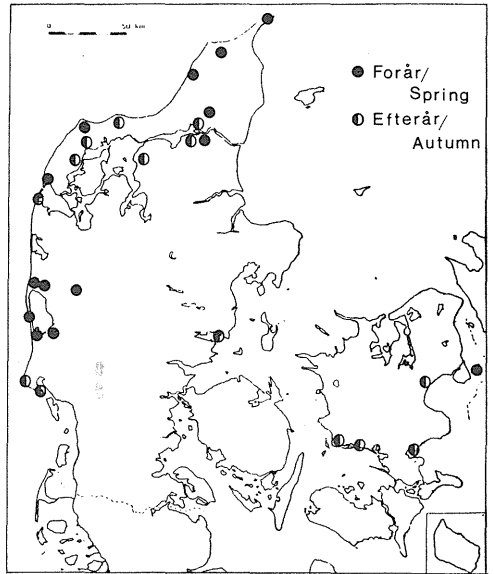

Fig. 2. Geografisk fordeling af registrerede Pomeransfugle i perioden 1970-1980. De to nyeste rasteplasser (Tembjerg, Sønderjylland) er ikke indtegnet. *Geographical distribution of registered Dotterels in the period 1970-1980. The two new resting areas are not shown.*

Resultater

YNGLEOMRÅDER

Pomeransfluglen yngler i de palæarktiske bjerg-egne. Nærmere betegnet er fuglen tilknyttet fjeldhederne og må betegnes som palæoxerorin, da fuglen ynder de tørre højdedrag med meget lav vegetation mellem smeltevandsbæk-kene. Pomeransfluglen er således ikke et arktisk faunaelement (Løppenthin 1967). Yngle-områderne er beskrevet af Glutz von Blotzheim & al. (1975) og B. Pors Nielsen (1975).

OVERVINTRINGSOMRÅDE

Pomeransfluglen forlader ikke kun de arktiske og alpine yngleområder, men samtlige yngle-områder for at overvintrere i det tørre bælte i Nordafrika samt den nordlige del af den Arabiske halvø og Iran. Overvintringsområdet er i forhold til yngleområdets udstrækning bemærkelsesværdigt lille (B. Pors Nielsen 1975).

TRÆKFORHOLD

De forskellige populationer har som følge af yngleområdernes beliggenhed vidt forskellige

trækafstande at tilbagelægge forår og efterår. Størstedelen af de europæiske fugle: 3-4.000 km, men Østsibiriske fugle: 8-10.000 km. Den indbyrdes variation i afrejse fra yngleområ-derne er dog ringe, idet de fleste fugle forlader de nordlige ynglepladser medio-ultimo august. Ved Kandalaksja (Kola-halvøen) er der dog konstateret sydgående træk allerede primo juli (Glutz von Blotzheim & al., 1975).

Selve trækket, der kun delvis er kortlagt, forløber i høj grad ubemærket. Kun på visse steder iagttages det. Årsagen til den lejligheds-vise forekomst i Europa kan ikke tilskrives en lille ynglebestand. Den norske bestand, der antalsmæssigt er den største i Skandinavien, anslås til 28.000 par (Kålås & Byrkjedal 1981). Imidlertid findes rasteplasserne ofte på steder, hvor den ornitologiske aktivitet er lille. Sterbetz (1966) nævner, at der foregår et træk langs følgende tre ruter: 1) Fra Danmark langs den hollandske/belgiske kyst 2) Ungarske lav-land - Dalmatiske kyst 3) Ukraine - Do-brudsja. På disse strækninger iagttages ofte flokke på 50-80 individer, mens mindre flokke iagttages på hele kontinentet, som f.eks. Frankrig, Schweiz, Tyskland samt på Balkan.

Tabel 1. Iagttagelsernes procentvise fordeling.
Per cent distribution of the observations.

	Jylland Jutland	Øerne The Islands	Ialt Total
Forår <i>Spring</i>	45	1	46
Efterår <i>Autumn</i>	40	14	54
Ialt	85	15	100

Det må således formodes, at Pomeransfuglen også trækker over en bred front. Dette forklarer Sterbetz (1966) ved at Pomeransfuglen tiltrækkes både af lavtliggende kyststrækninger samt af kontinentale tørre områder.

Vanskeligheden ved at kortlægge Pomeransfuglens trækforhold skyldes mangel på data. Ungarn har indtil dato været det land, hvorfra der findes flest iagttagelser. I en 30-årig periode er antallet af registreringer dog ikke større end 1.113 fugle (Sterbetz 1971).

RASTEPLADSER

kan opdeles i to typer: 1) bjergrygge og bjergplateauer, 2) åbne og vegetationsfattige sletter i lavland.

På rasteplasserne i Ungarn har Sterbetz (1966) set fuglene fouragere sammen med f.eks. Hjejle *Pluvialis apricaria*, Vibe *Vanelus vanellus*, Stor Regnspeve *Numenius arquata*, Brushane *Philomachus pugnax*. Dette forhold bør danske ornitologer tage til efterretning og holde et vågent øje med diverse vade-fugleflokke specielt Hjejler, der på afstand let forveksles med Pomeransfugle både i luften og på jorden.

På rasteplasserne er arten tilknyttet et meget begrænset område, der tilsyneladende ikke adskiller sig fra omkringliggende arealer, og arten er tilmed meget stedtro. Arten har således et meget specifikt habitatvalg, hvilket også er påpeget af B. Pors Nielsen (1975).

DANSKE IAGTTAGELSER

Den geografiske fordeling af trækket gennem Danmark er forsøgt skitseret ved at plote alle tilgængelige registreringer ind på Fig. 1 og Tab. 1.

Et detaljeret billede af trækket fremgår af Tab. 1. Denne viser at 85% af alle iagttagelser er gjort i Jylland. Det bemærkes også, at antal-

let af registreringer er størst om efteråret. Forårstrækket foregår udelukkende gennem Jylland – der findes kun en enkelt iagttagelse fra Øerne. Efterårstrækket fordeler sig med 75% af registreringerne i Jylland og resten på Øerne.

Mange af registreringerne af Pomeransfugle er af ældre dato, og for at få et billede af iagttagelserne i det seneste årti, er disse registreringer vist på Fig. 2, der viser samme tendens som vist i Tab. 1.

Efterårstrækket er trods flest registreringer antalsmæssigt det mindste, idet der som regel er tale om enlige fugle. Kun få optegnelser viser mindre flokke (ca. 28%). Det største antal registrerede fugle i en flok om efteråret er 19 (Amager d. 25.9.1945). Efterårstrækkets størrelse og tidsmæssige fordeling er vist på Fig. 3. Det store antal fugle mellem 20/9 og 25/9 skyldes to registreringer fra Amager 1945. Antallet af registrerede efterårsfugle er 126 (i perioden 1870-1980).

Forårstrækket viser derimod et betydeligt større antal fugle, idet fuglene ofte trækker i større flokke, og der er påvist flere deciderede rasteplasser. Forårstrækkets størrelse og tidsmæssige fordeling er vist i Fig. 4. Der er i perioden 1870-1980 iagttaget (og registreret) 3.100 forårsfugle.

Det absolutte maksimale antal fugle, der er registreret på en lokalitet er 190 fugle (den nye rasteplass Tembærg, den 11.5.1980). Antallet af lokaliteter, hvor der er konstateret Pomeransfugle på forårstræk mere end ét år, er ca. 11.

DANSKE RASTEPLADSER

En rasteplass er i denne forbindelse defineret som en lokalitet, der om foråret er blevet besøgt af Pomeransfugle mere end ét år. De 11 kendte rasteplasser er alle beliggende i det vestlige Jylland. De tre af disse er antalsmæssigt mindre rasteplasser (Videbæk, Søndervig,

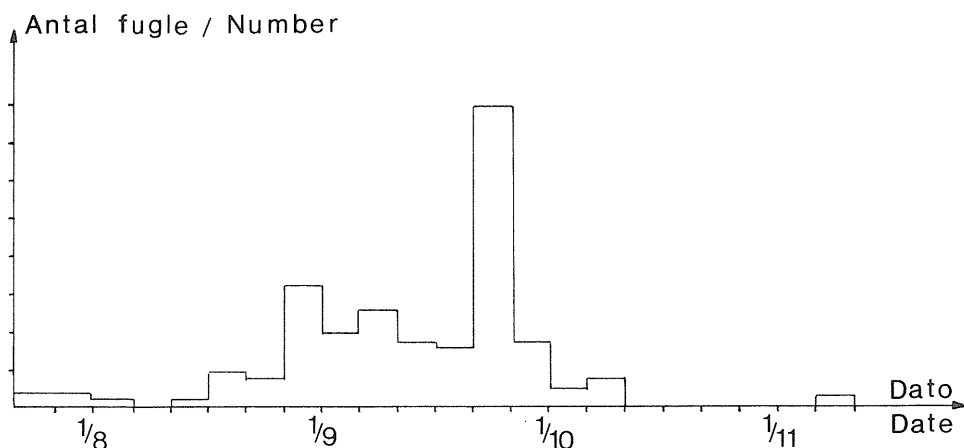

Fig. 3. Registrerede efterårsagttagelser af Pomeransfugle i perioden 1870-1980 fordelt i 5-dages perioder. N = 126.

Registered autumn observations in the period 1870-1980 in 5-days periods.

Skagen). Tre andre er af ældre dato (Pårup, Assing, Timring), men det udelukker ikke, at de stadig anvendes som rastelokaliteter. De resterende skal her omtales nærmere.

Indtil 1976 var de eneste kendte rasteplasser i Danmark forskellige lokaliteter på Thy (Hanstholm, Ræhr og områder ved Thisted). Disse lokaliteter var for adskillige årtier siden sikre steder for større koncentrationer af Pomeransfugle, således flokke på ca. 100 den 13.5.1910 ved Thisted (Hagerup 1910). Heiberg (1886) skriver om forekomsten på Thy: »... i store flokke, ... 2-300 skydes årligt«. I de seneste årtier overstiger antallet dog ikke 25 på disse lokaliteter. Der er således sket et meget kraftigt fald i antallet af Pomeransfugle på disse gamle rasteplasser. En forklaring på dette kan være, at arten har fundet én eller flere nye rasteplasser, som endnu ikke er blevet registreret.

I det vestlige Sønderjylland opdagedes i 1976 en lokalitet med rastende Pomeransfugle, og fuglene er også observeret de følgende år. Det maksimale antal observerede fugle er 1976 (19), 1978 (52) og 1979 (8).

I 1978 blev en ny stor rasteplass registreret. Lokaliteten (under pseudonymet Tembjerg) ligger ved én af de vestjyske fjorde, og stedet opfylder de krav, som arten stiller til en rasteplass: et fladt, tørt og vegetationsfattigt område. Rasteplassen findes på agermarker, der i midten af maj er ved at grønnes af fremspirende korn.

Fuglene er meget stedtro, de findes således

på et meget lille område. Fuglene overses meget let p.gr. af deres camouflagfarver. Dette sammenholdt med, at den ornitologiske aktivitet er ringe på stedet, er nok årsagen til, at fuglene ikke er opdaget før. Det vides dog, at Pomeransfugle er set på stedet også tidligere, således 1902, 1903, 1904, 1920, 1925 og 1974, men der er i alle tilfælde tale om få fugle.

Fuglene ankommer medio maj og antallet kulminerer ca. 18. maj. Trækbilledet for 1979 er vist på Fig. 5. Det ses, at fuglene arriverer i småflokke og ikke trækker videre før kulmination er nået. Til gengæld afvikles trækket hurtigt, når det er kulmineret. Fig. 4 tyder også på, at dette er typisk. Ud fra morgen- og aftenobservationer må det formodes, at trækket forløber om natten.

Sammenholdes trækbilledet for Tembjerg med de øvrige danske rasteplasser kan der ikke, som følge af det spinkle materiale, påvises fænologiske forskelle, så det kan ikke vises, om fuglene besøger mere end én rasteplass under trækket gennem Danmark.

De hollandske forårsagttagelser viser kulmination medio maj, så det må formodes, at der ikke er tale om de samme fugle. Dette kunne være et indicium for, at trækket forløber i store etaper.

Det maksimale antal registrerede fugle ved Tembjerg var i 1978 (152), 1979 (120), 1980 (190), 1981 (96). Der er konstateret ca. lige mange hanner og hunner. Optegnelser fra Holland i årene 1962-71 viser et noget mindre antal fugle. Således absolut maksimum i 1963 med 130 fugle.

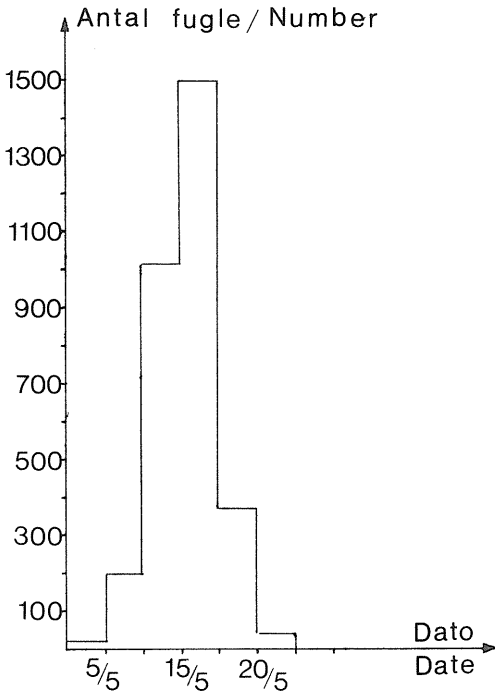

Fig. 4. Registrerede forårsagttagelser af Pomeransfugle i perioden 1870-1980 fordelt i 5-dages perioder. N = 3100.

Registered spring observations in the period 1870-1980 in 5-days periods.

ARTENS ADFÆRD PÅ RASTEPLADSEN

Fourageringen, der normalt foregår i større flokke (over 20), finder især sted om morgenen og de første formiddagstimer. Flokkene virker rolige og tillidsfulde på dette tidspunkt. Senere på dagen spredes fuglene noget, og de samles først sent på aftenen. Midt på dagen og om eftermiddagen lægger flokkene sig ned for at hvile, og det er da næsten umuligt at få øje på dem endog på få meters afstand. Umiddelbart før solnedgang samles fuglene i større flokke for at overnatte. Pomeransfuglene er set fouragere sammen med Hjejler *Pluvialis apricaria* og Viber *Vanellus vanellus*. Det er konstateret, at fuglene nærer frygt for overflyvende måger.

AFSLUTNING

Pomeransflugens træk gennem Danmark har tidligere været meget dårligt undersøgt som følge af de få iagttagelser. Kun rasteplassen

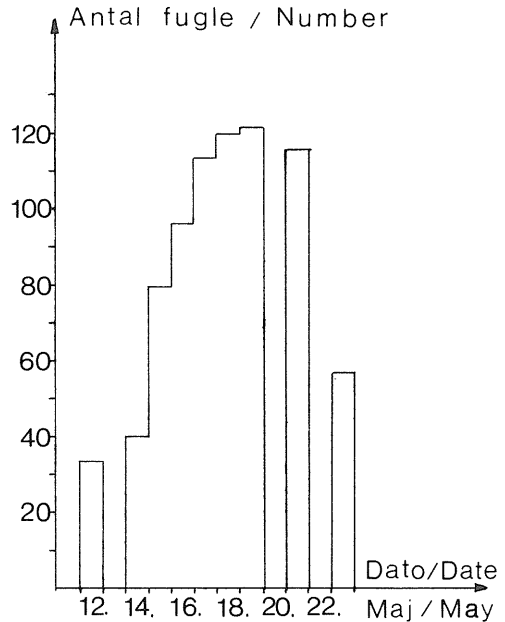
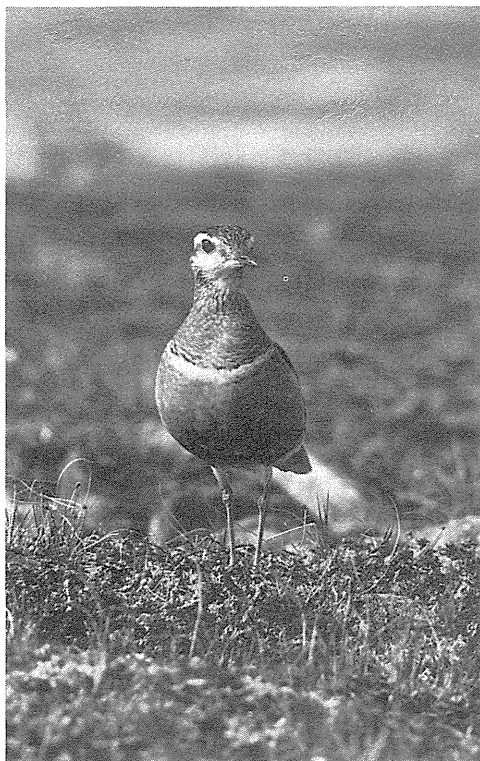

Fig. 5. Antal rastende Pomeransfugle ved Tembjerg i 1979.

Number of resting Dotterels at Tembjerg 1979.

ved Hanstholm har været officielt kendt. Dette har før været taget som udtryk for, at arten ikke passerede landet i større antal. Denne antagelse må dog tages op til revision efter opdagelsen af to større rastepladser. Endvidere har jeg kendskab til et par mindre rastelokaliteter i Vestjylland. Det er således et spørgsmål, om ikke arten er langt hyppigere end hidtil antaget. For dette taler det faktum, at arten vanskeligt iagttages. Indtrykket af »artens tilbagegang« i de sidste 100 år kan være forårsaget af, at arten har forladt de få traditionelle rastepladser og blot har fundet nye lokaliteter, som kun findes ved ihærdig søgen eller en god portion held. Lokaliteten ved Tembjerg er sandsynligvis den største kendte rasteplass for arten i hele Vesteuropa. Antallet af trækiagttagelser i hele Europa sammenholdt med ynglebestandenes størrelse (Norge således 28.000 par) tyder også på, at der findes adskillige ikke registrerede rastepladser.

Jeg vil derfor opfordre til, at man holder øje med tørre, flade og vegetationsfattige lokalite-

Pomeransfugl, Varanger, Norge.
Foto: Erik Mølgaard.

ter omkring medio maj, samt at man kikker en ekstra gang på »formodede hjejler«, da de to arter let forveksles på afstand. Ligeledes er lokaliteter, hvor arten én gang er set et besøg værd.

Da en af forudsætningerne for at øge kendskabet til arten er en registrering af forekomster, vil alle trækiagttagelser fra ind- og udland blive modtaget med største interesse.

ENGLISH SUMMARY

Migration of the Dotterel *Eudromias morinellus* and its occurrence in Denmark

A new resting site of the Dotterel was found in West Jutland in Denmark in 1978. 152 birds were registered on the resting site in 1978, 120 birds in 1979, 190 birds in 1980 and 96 birds in 1981, which makes this the most important known resting place in Denmark in this century – maybe the greatest in the whole Western Europe.

For the period 1970-79, only about ten resting places with more than 5 registered birds are known. In the springtime it is estimated that 200-300 birds use these places. The migration takes place during

the month of May, reaching its climax in the third week. All sites are along the west coast of Jutland. The resting sites during the autumn migration are used by fewer birds and more sporadically than the spring migration sites. The migration proceeds from the beginning of August, ending in the beginning of November.

The resting area at Tembjerg is situated on flat and dry fields which in the middle of May are green of germinating cereals. The Dotterels are found on a very small area (5-6 hectares). They arrive in small flocks and they do not proceed before climax has been reached. The feeding takes place in smaller flocks, but the birds stay assembled overnight.

The meagre record of migrating Dotterels in Europe may be due to restriction to a few traditional, desolate resting sites and to the birds cryptic colouration.

LITTERATUR

- Donnerborg, E. 1981: Pomeransfugle i konservator H. P. Hansens protokoller 1906-1938. – Upubl.
Dybbro, T. 1978: Oversigt over Danmarks fugle. – København.
Glutz von Blotzheim, U., Baur & Bezzel 1975: Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Vol. 6: 281-313.
Hagerup, A. 1910: Meddelelser fra de danske ornithologiske stationer for 1910. – Dansk orn. Foren. Tidsskr. 5: 155-205.
Heiberg, P. V. 1886: Thylands fugle. – A. Jacobsens Forlag, Viborg.
Kålås, J. A. & I. Byrkjedal 1981: Vadefuglenes hekestatus i Norge med Svalbard. – Proc. Second Nordic Congr. Ornithol. 1979: 57-74.
Løppenthin, B. 1967: Danske ynglefugle i fortid og nutid. – Odense Universitetsforlag.
Møller, A. P. m.fl. 1979: Nordjyllands fugle. – Scand. Science Press Ltd.
Nielsen, B. P. 1975: Affinities of *Eudromias morinellus* (L.) to the genus *Charadrius* L. – *Ornis Scand.* 6: 65-82.
Sterbetz, I. 1966: Der Zug des Mornellregenpfeifers in Europa. – *Aquila* 71/72: 165-177.
Sterbetz, I. 1971: Der Zug des Mornells (*Eudromias morinellus* L.) in Ungarn. – *Lounais-Hämeen Luonto* 43: 45-53.
Thøgersen, B. 1975: Nordvestjyllands fugle historisk set. – *Naturnyt* nr. 2 (Medlemsblad for Biologisk Forening for Nordvestjylland).

Manuskriptet modtaget 19. februar 1982

Forfatterens adresse:
Tulstrupvej 20, 7430 Ikast